

Bundel Maritieme Vindplaatsen

3

2. Een wrak in de Waal bij Varik

Janneke Bos, Peter Seinen & Joost van den Besselaar

Vindplaats	: De Waal bij Varik
Melder	: Gemeld aan Rijkswaterstaat
Vinder	: Onbekend
Datum 1ste melding	: 22-08-2022
Wat gevonden	: Resten van een scheepswrak
Toponiem	: Wrak in de Waal bij Varik
Datering	: Negentiende/twintigste eeuw
Waarnemingsnummer	: 5298295100

De ware liefhebbers van maritieme archeologie zullen zich de zomer van het jaar 2022 nog lang blijven herinneren. Door de zeer lage waterstand in de Waal werden verschillende interessante archeologische resten zichtbaar. Zo werd in een kribvak bij Varik een scheepswrak zichtbaar, wat leidde tot een melding bij Rijkswaterstaat, die onder de aandacht van Janneke Bos werd gebracht. Janneke vond het de moeite waard om samen met leden van de stichting Mergor in Mosam het wrak nader te onderzoeken. Gedurende een dagdeel werd een verkenning uitgevoerd op het wrak, dat op dat moment nog net op de wind-waterlijn lag.

Het wrak lag voor een groot deel onderwater, maar gelukkig veroorzaakten de passerende schepen een soort eb- en vloed-effect, waardoor een groot deel van het wrak tijdelijk bovenwater kwam. Tijdens die slechts seconden durende laagwater momenten konden de beste waarnemingen en metingen worden gedaan.

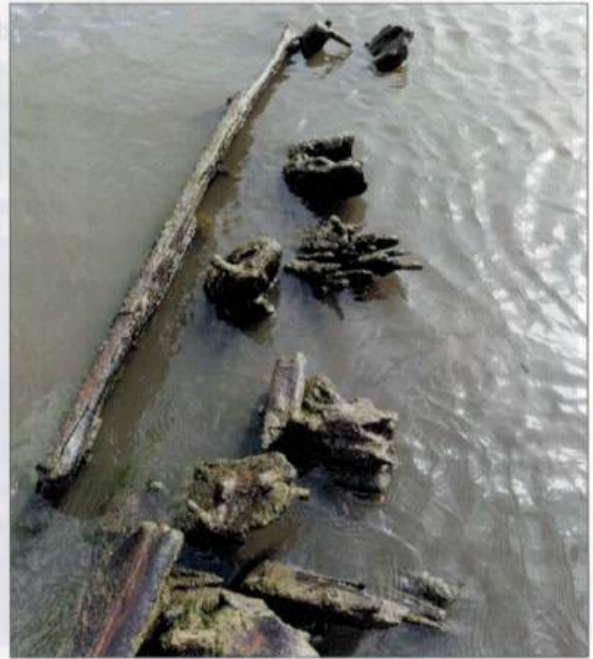
Het wrak lag loodrecht op de stroomrichting van de rivier gericht en was in stroomopwaarts richting licht gekanteld (afb. 1). Ongeveer de helft van het wrak lag onder het zand van het kribvak. Het wrak leek redelijk compleet, op de voor- en achtersteven na, waardoor niet meer kon worden vastgesteld wat de voor- en achtersteven waren. Opmerkelijk was dat de bovenste huidgangen een verticale breuk vertoonden (afb. 2). Mogelijk veroorzaakt door een aanvaring.

De afmetingen van het wrak bedroegen naar schatting 14 bij 4 meter. De lengtes van houten riviervisser schepen uit deze periode liggen tussen 6 en 15 meter². Dus was het wrak een redelijk groot schip in haar klasse. De huidgangen die nu nog boven water uitsteken waren nog compleet. Dit kon worden afgeleid van het feit dat het schip "met

¹ Seinen, P.A., Bos, J., Besselaar, J.A., 2022, Een wrakmelding bij Rijkswaterstaat in de Waal bij Varik, MiM-Rapport-VAR-22-Versie-20, Stichting Mergor in Mosam.

Afb. 1: Het wrak bij 'laagwater' (foto: Janneke Bos).

Afb. 2: De breuk in de gangplanken (foto: Peter Seinen).

stort overijzerd² was³ en om de bovenzijde van de gangen heen geslagen was (afb. 2). Dit zogenaamde doodskleed of doodshemd was ook een indicatie dat het een schip in haar laatste levensfase terechtgekomen was. De functie van de overijzering was om een laag breeuwsel aan de buitenzijde van het schip op zijn plek te houden. Het geheel moest de instroom van water in het waarschijnlijk meervoudig lekkende schip vertragen. Dit verschijnsel is typisch voor de scheepvaart op de rivieren.

Afb. 3: Resten van een ijzeren mechaniek (foto: Joost van den Besselaar)

In het diepere deel van het wrak, richting vaargeul, lagen diverse ijzeren onderdelen die klaarblijkelijk deel hadden uitgemaakt van een mechaniek (afb. 3). Een functie als visserschip ligt dus voor de hand.

Gezien de slechte staat van het schip is het niet verbazingwekkend dat het in een kribvak gestrand is, mogelijk bewust achtergelaten door de eigenaar. Onderzoek naar een mogelijke vermelding in een krant leverde slechts één mogelijke kandidaat op: op 8 maart 1923 wordt een Visschokker door torpedisten uit Gorinchem vernietigd. De resten van het schip lijken evenwel te substantieel om de resten van een geëxplodeerd schip te kunnen zijn. Wordt misschien vervolgd.

De resten van het schip lijken evenwel te substantieel om de resten van een geëxplodeerd schip te kunnen zijn. Wordt misschien vervolgd.

Mogelijk te ondernemen acties:

Het is nu wachten op een nog lagere waterstand, zodat we nog meer kunnen waarnemen.

Geraadpleegde literatuur /eerdere rapportages:

- Schutten G.J., 2007, Verdwenen schepen, Walburg Pers, Zutphen.
- MiM-Rapport-VAR-22-Versie-20, nog te deponeren in DANS EASY.
- Delpher: <https://www.delpher.nl/>

² Schutten, 2007.

³ Binnenvaarttaal: <https://www.debinnenvaart.nl/>

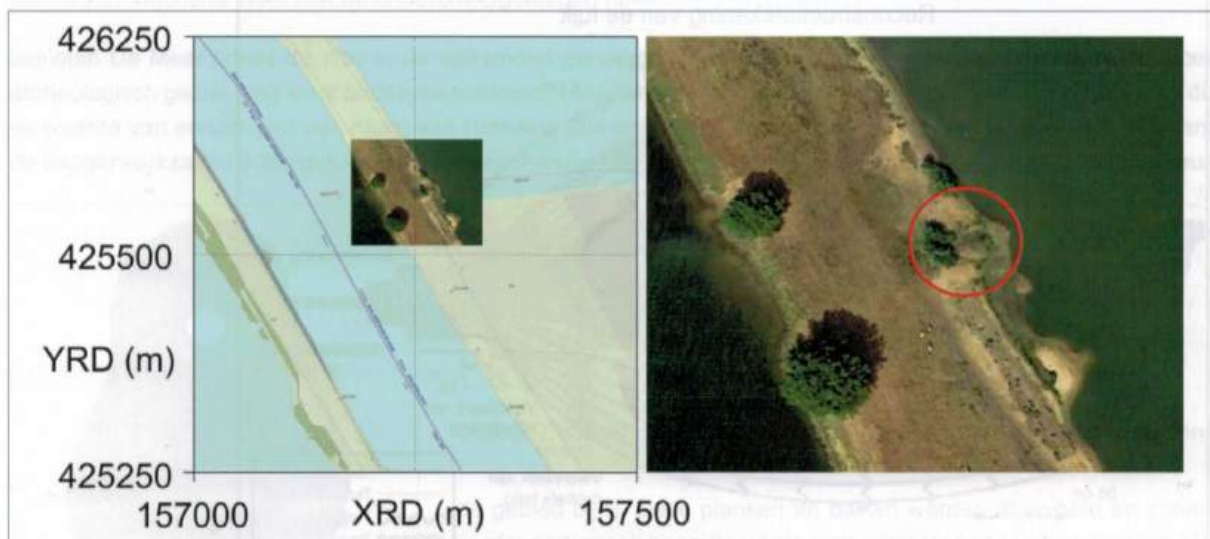
3. Een visfuik in de uiterwaarde van Over de Maas

Peter Seinen en Joost van den Besselaar

Vindplaats	: Dreumel
Melder	: dhr. Nils Kerkhoven
Vinder	: dhr. ulian Vendelmans
Datum 1ste melding	: 2017
Wat gevonden	: Resten van een visfuik
Toponiem	: Over de Maas / Uitvliet van Alphen
Datering	: Onbekend
Onderzoeksmeldingsnummer	: Niet van toepassing

De laatste restjes

Lokale vrijwilligers in de archeologie en metaaldetectorzoekers wisten al dat het gebied van Over de Maas nabij Dreumel heel veel archeologie verborgen hield. Desondanks werd het gebied voor zand-grind winning vrijgegeven, zodat pas toen het bedrijf Zandmaas aan de gang ging, deze blunder zichtbaar werd. Door de coöperatieve houding van de directie van Zandmaas kon een klein deel van het materiaal geborgen worden, vaak vlak voor de cutterzuiger. In de Alphense Uitvliet, de laatste rest van de uitwatering die door de uiterwaarde liep, waren resten van een vis fuik waargenomen (afb. 1). De Stichting Mergor in Mosam werd gevraagd om de resten te bergen en de verdere uitwerking op zich te nemen.

Afb. 1: Het laatste restant van de Uitvliet van Alphen (bron: Google-earth-2020)

Een droge blokberging

De Uitvliet bestond nog uit een ondiepe waterpoel die gemakkelijk leeggepompt kon worden. Hierdoor werd duidelijk dat slechts een klein deel van de fuik bewaard was gebleven. Hierdoor konden de resten eenvoudig worden geborgen door er een plaat onder te schuiven. Eenmaal thuisgekomen werden sedimentmonsters voor botanische analyse genomen en werd het materiaal schoongemaakt, gefotografeerd en getekend (afb. 2).

Een reconstructie van de fuik en haar geschiedenis

De fuik was vervaardigd van wilgentenen van verschillende dikte, die op een manier vervlochten waren die al in de prehistorie toegepast werd. Hoewel slechts tien procent bewaard was gebleven, was de fuik toch archeologisch compleet. Het ontwerp bestond uit een ruime buitenmantel die aan de achterzijde samengebonden is en eenvoudig geopend kan worden om de vangst te verzamelen. De voorzijde bestond uit een wijde opening waarin een ronde trechter was gemonteerd. Deze trechter moest er voor zorgen dat de gevangen vis de uitgang niet meer kon vinden. Een zeer effectief ontwerp. Afbeelding 3 laat een reconstructie van het zijaanzicht zien.

De botanische analyse bevestigde de veronderstelling dat de fuik ooit in een uiterwaarde landschap had gefunctioneerd.

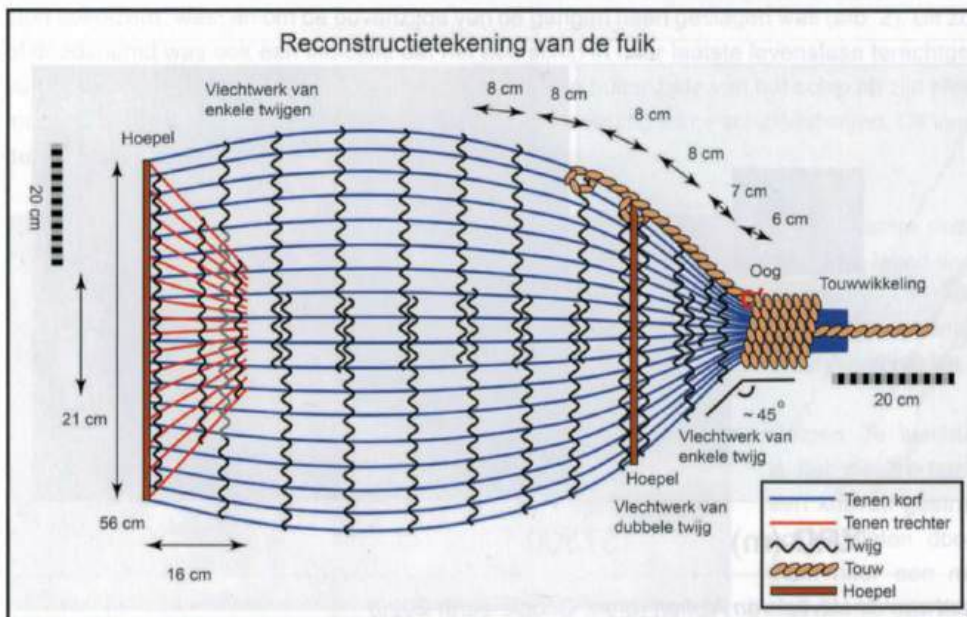

De absolute datering van de fuik is nog niet vastgesteld. Als er een verband met de vondstlocatie in de Alphense Uitvliet zou bestaan, betekent dat voor de ouderdom een ondergrens van 1757, toen een grote dijkdoorbraak het landschap omvormde. Dit sluit een grotere ouderdom niet uit, maar daarvoor moet het materiaal van de context, uit eerdere bergingen, verder onderzocht worden.

Referenties

P.A. Seinen, P.A., Besselaar J.A. van den, Maurer A., Een visfuik in de Uitvliet van Alphen, Rapport Stichting Mergor in Mosam MiM-ODM-VF-18-F, 2020.

Afb. 2: Restanten van de trechter van de visfuik (foto: Peter Seinen).

Afb. 3: De reconstructie van de visfuik (tekening: Peter Seinen).

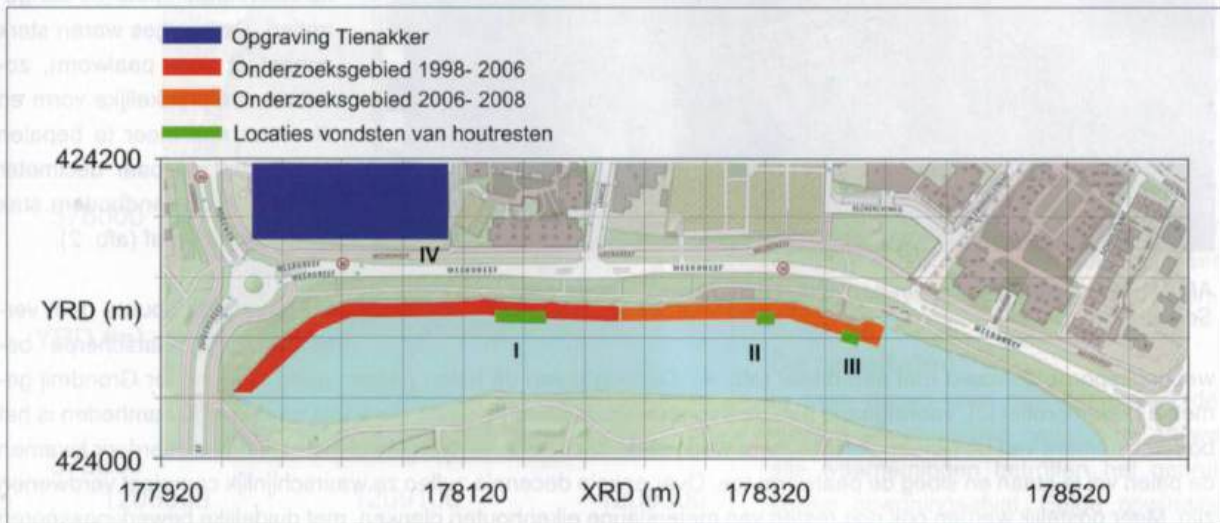
4. Geheimen van het Wijchens Meer

Peter Seinen & Joost van den Besselaar

Vindplaats	: Wijchens Meer
Melder	: dhr. Peter Seinen
Vinder	: dhr. Peter Seinen
Datum 1ste melding	: mei 2008
Wat gevonden	: Resten Romeinse beschoeiing
Toponiem	: De Meer
Datering	: Romeins (220 AD)
Onderzoeksmeldingsnummer	: Niet van toepassing

Het uitbaggeren van het Wijchens Meer

Het Wijchens Meer is de laatste rest van een drooggevallen meander van de Maas, die in de Romeinse tijd nog verbonden was met de hoofdstroom. Aan deze stroom lag een bescheiden Romeins villa-complex (afb. 1; blauwe vlak bij IV), die tot in de Merovingische periode bewoond is geweest [1]. In de loop der eeuwen werd de stroom afgesloten van de Maas en veranderde in een vervenend open riool. In de tachtiger jaren van de vorige eeuw werd

Afb. 1: Het Wijchens Meer met de onderzoeksgebieden (tekening: Peter Seinen).

besloten De Meer (zoals de plas in de volksmond genoemd wordt) uit te baggeren. Waterbodems werden toen archeologisch gezien nog sterk ondergewaardeerd, zodat er geen onderzoek plaatsvond. De lokale vrijwilligers, die de waarde van een stroom vlak naast een Romeins villa-complex wel op waarde wisten te schatten, waren tijdens de baggerwerkzaamheden getuige van het bovenwater komen van grote houten onderdelen (afb. 1; groengekleur-

Afb. 3: Een van de tientallen visnetverzwaringsgewichten (foto: Peter Seinen).

Afb. 3: Een van de aangepunte eikenhouten palen (foto: Peter Seinen).

de gebied bij I). Deze planken en balken werden afgevoerd en zonder verder onderzoek beoordeeld als scheepsresten of een beschoeiing. Het deel van het baggerslib dat in de depots terecht kwam werd nog door vrijwilligers uitgespit. Dit leverde een weelde aan artefacten op, waaronder een grote verzameling visnetverzwaringsgewichten (afb. 2). Een duikploeg van de Kaaiman uit Nijmegen verkenden nog een deel van de uitgebaggerde plas en visten nog twee kleine aangepunte paaltjes op. Het idee dat er nog meer resten op de bodem achtergebleven zouden

kunnen zijn bleef toch knagen bij de vrijwilligers, zodat de Stichting Mergor in Mosam werd gevraagd om meer systematische verkenningen uit te voeren [2].

De verkenningen van de Stichting Mergor in Mosam

Omdat het deel van De Meer dat het dichtst bij het villa-complex ligt het meest kansrijk werd geacht, werd het westelijke deel in sectoren ingedeeld en systematisch verkend (afb1; de roodgekleurde gebieden). Dit leverde zeer veel resten van natuursteen en keramiek op, zoals aardewerk, bouw materiaal en ook visnetverzwaringsgewichten. Maar helaas geen splinter bewerkt hout.

In de tweede fase bij de verkenning van de oostelijke helft van het Meer (afb. 1; oranjegekleurde gebieden) was het

Afb. 4: Bewerkingssporen van een dissel aan de punt van de paal (foto Peter Seinen).

al snel raak. Precies op de rand van de diepe geul die de baggeraars gemaakt hadden (afb. 1; groengekleurde gebied bij II), werden de resten van drie dunne eikenhouten paaltjes aangetroffen. De paaltjes waren sterk aangetast door paalworm, zodat de oorspronkelijke vorm en diameter niet meer te bepalen viel. Alleen de paar decimeter die nog in de zandbodem stak was nog puntgaaf (afb. 2).

Dit gave aangepunte deel vertoonde nog haarscherpe bewerkingssporen gemaakt met een dissel (afb. 4). De lengte van de palen passen goed bij het door Grondmij gemeten bodemprofiel [3], voorafgaand aan de baggerwerkzaamheden. In de decennia na de werkzaamheden is het bodemsediment van de randen van het meer weggezakt naar de diepe baggerput in het midden. Hierdoor kwamen de palen vrij te staan en sloeg de paalworm toe. Over enkele decennia zullen ze waarschijnlijk compleet verdwenen zijn. Meer oostelijk werden ook nog resten van meterslange eikenhouten planken, met duidelijke bewerkingssporen gevonden (afb. 1; groengekleurde gebied bij III), goeddeels bedekt met zand. Deze resten lagen niet meer in-situ en werden niet verplaatst, bemonsterd en gedateerd. Mogelijk waren het onderdelen van een beschoeiing. Datering (14C) [4] van een van de palen kwam uit op 220 +/- 35 AD, nog in de bloeiperiode van het Romeinse rijk. De datering van het Romeinse villacomplex (1ste tot 3de eeuw) past daar goed bij. Als laatste echo van de beschoeiing is langs de oever, op initiatief van Paul van der Heijden, een klein monumentje opgericht, als herinnering aan de Romeinse activiteit bijna twee millennia geleden.

Referenties

- [1] Heirbout, E.N.A., Enkevort, H., De verdwenen villa van de Tienakker. Archeologisch onderzoek naar het Romeinse verleden van Wijchen, Archeologische Berichten Wijchen- Rapport-4, Gemeente Nijmegen, Bureau Archeologie en Monumenten, 2011.
- [2] Seinen, P.A., Groot, T. de, Enkevort, H., Geheimen van het Wijchens Meer. Romeinse vondsten uit natte context, Westerheem, jaargang 62, nummer 5, 2013.
- [3] GrontMij, Rapportage profielboringen van het Wijchens Meer, 1978.
- [4] Centrum voor Isotopenonderzoek Rijksuniversiteit Groningen GrA-45275, gefinancierd door de RCE, 2008.

5. Een brug te ver terug

Peter Seinen & Joost van den Besselaar

Vindplaats	: Maas bij Venlo
Melder	: dhr. Maarten Dolmans
Vinder	: Bergingsbedrijf Toon Boeren
Datum 1ste melding	: 2011
Wat gevonden	: Funderingspaal van een brug of kade
Toponiem	: Maasbodem
Datering	: 1574- 1590
Onderzoeksmeldingsnummer	: Niet van toepassing

Op zoek naar een Romeinse brug

Op een markt tijdens de culturele dag in Cuijk kwamen leden van de Stichting Mergor in Mosam in contact met de stadsarcheoloog van Venlo, Maarten Dolmans. Op het oevertalud in Blerick, tegenover Venlo waren net de resten

Bundel Maritieme Vindplaatsen 3

van een Romeinse weg gevonden, die loodrecht op de Maas in de richting van de Romeinse vicus van Venlo toeliep (afb. 1; blauwgekleurde markering bij I). Maarten wilde dolgraag weten of er nog resten van een eventuele brug zouden bestaan. De leden van de Stichting wilden hem hierbij graag helpen.

Afb. 1: De onderzoeklocaties in de Maas (tekening: Peter Seinen).

De voorbereidingen

Voorafgaand aan de verkenningsduiken, werd eerst een sonar-multibeam onderzoek uitgevoerd om het bodemprofiel te verkennen. De meting van het zeer ruime gebied (afb. 1; lichtgroen gekleurd gebied) liet de locaties van veel potentieel interessante structuren zien, die allemaal onderzocht zouden moeten worden. Besloten werd om een professioneel duikbedrijf een deel van de verkenning te laten uitvoeren.

De resultaten

In twee dagen (één dag per oeverzijde) werden alle structuren onderzocht. Vrijwel alle waarnemingen betroffen het gebruikelijke bewoningsafval. Enige opwinding veroorzaakten zware blokken natuursteen, compleet met dookgaten, ijzeren klemmen en loodopvulsel, zoals de Romeinen die

Afb. 2: De aangepunte eikenhouten paal (foto: Peter Seinen).

reeds gebruikten. Deze technieken werden echter tot ver in de negentiende eeuw toegepast. Deze steenblokken bleken de stille getuigen van de verwoesting van de spoorbrug aan het einde van de tweede wereldoorlog. Op een van de laatst onderzochte plaatsen werd een zware eikenhouten funderingspaal gevonden (afb. 2:), zeer dicht in de buurt van het veronderstelde tracé van de brug (afb. 1: roodgekleurde stippellijn bij II). De vorm en afmetingen kwamen precies overeen met de palen die ook bij het onderzoek naar de Romeinse brug in Cuijk [1] gevonden werden (Afbeelding 1, roodgekleurde cirkel bij III). Een dendrodatering moest dit nog even bevestigen.

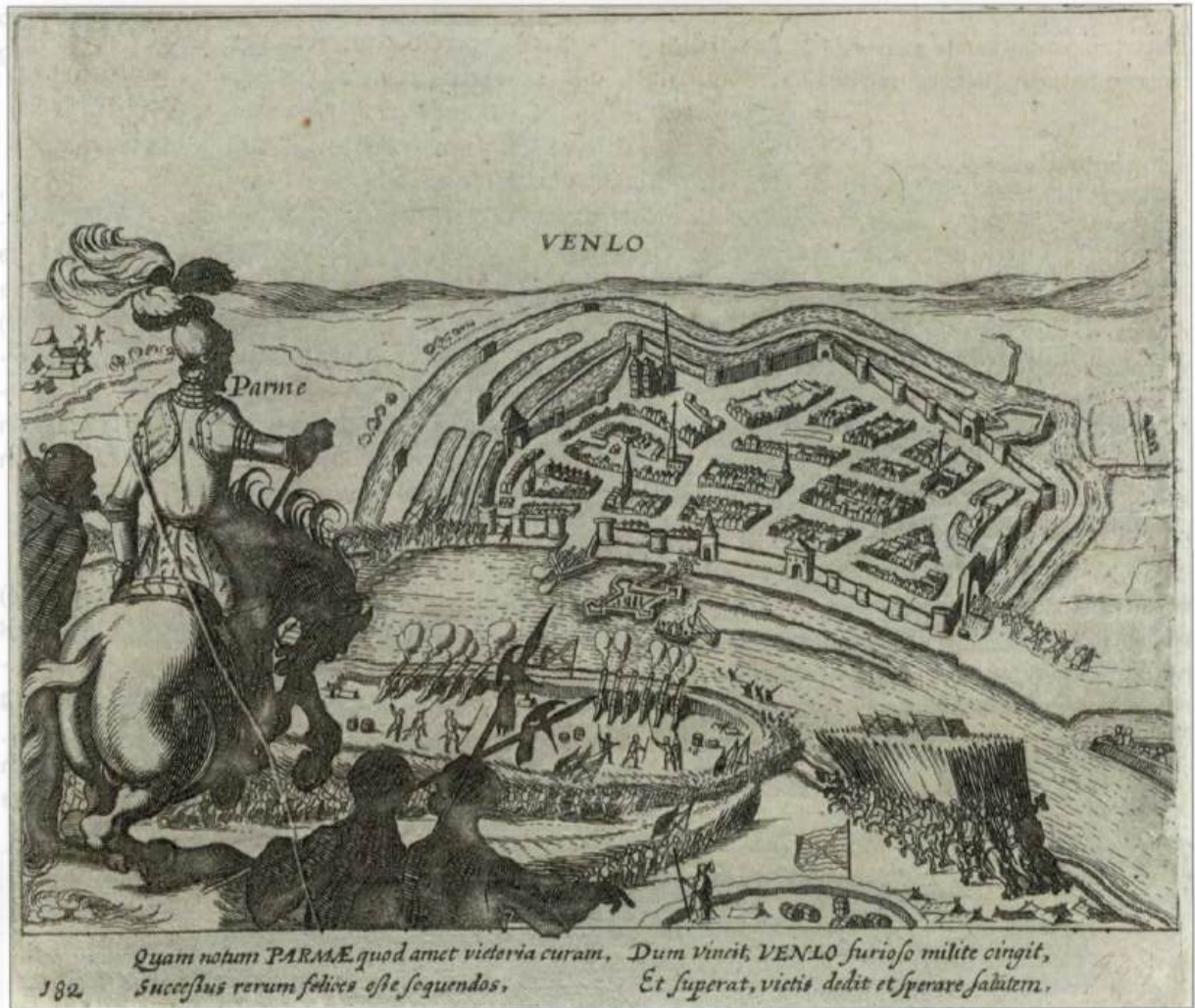
Wel een brug, maar niet Romeins

Soms lijken de dagen eindeloos te duren... zeker als je op de resultaten van een dendrodatering moet wachten. De uitslag was enigszins ontzuchtend: 1574- 1590 [2]. Niet Romeins, maar zeer waarschijnlijk gerelateerd aan het beleg van Venlo (1586) door de Hertog van Parma, tijdens de jaren van de opstand in de Nederlanden. Uit oude, wellicht wat fantasierijke gravures is te zien dat ten behoeve van het beleg een scheepsbrug over de Maas werd aangelegd (afb. 3).

Dus nog geen aanwijzing voor een Romeinse brug, maar misschien duikt die nog een keer op.....

Referenties

- [1] Goudswaard, The Late Roman Bridge at Cuijk, Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, volume 44, 2000.
- [2] Dolmans, M.T.R.M., Venlo Vennelo, Sablonen. Twintig eeuwen wonen aan de Maas, Gemeentearchief Venlo, 2011.

Afb. 3: Beleg van Venlo (ets door Simon Frisius, 1621).

7. De waterput in Slot Doddendael

Peter Seinen en Joost van den Besselaar

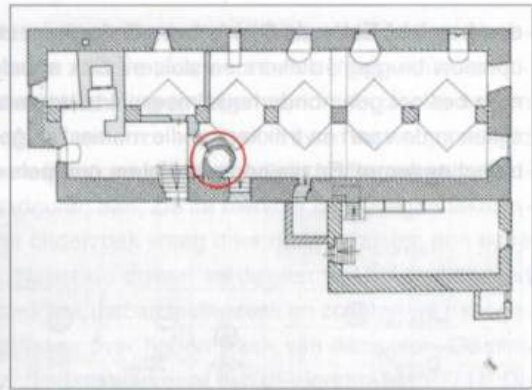
Vindplaats	: Ewijk
Melder	: Niet van toepassing
Vinder	: dhr. Mans Naber
Datum 1ste melding	: Niet van toepassing
Wat gevonden	: Fundering waterput
Toponiem	: Slot Doddendael
Datering	: Onbekend
Waarnemingsnummer	: Niet van toepassing

Een waterput als vuilstortkoker

Slot Doddendael bij Ewijk (afb. 1) kent een rijke geschiedenis. De eerste vermelding van het slot dateert uit 1332 in een oorkonde van Reinald II van Hertogdom Gelre. Het oudste gedeelte van het slot stamt uit deze tijd. In dit allereerste stadium werd zeer waarschijnlijk de inpandige waterput al aangelegd (afb. 2). Het slot werd door diverse geslachten bewoond tot het in 1526 gekocht werd door Karel van Gelre, als strategische vesting. Lang heeft het

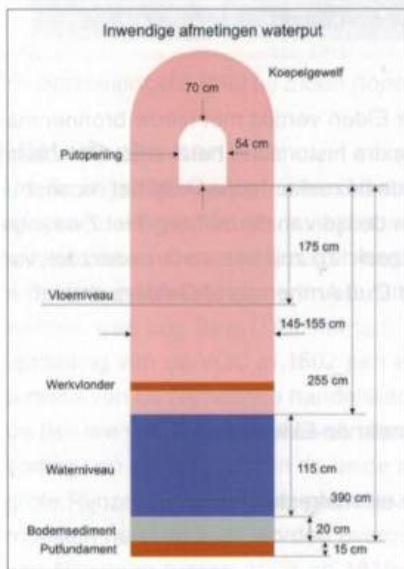
Afb. 1: Zicht op Slot Doddendael (foto Peter Seinen).

Afb. 2: De plattegrond van het hoofdgebouw van het slot met de positie van de put [1].

als zodanig niet gefunctioneerd: in 1528 werd het slot door opstandige Nijmegenaren in brand gestoken. Na herbouw werd het slot bewoond door de familie Van Stepraedt, tot het in 1591 tijdens de opstand in de Nederlanden door Prins Maurits werd belegerd en weer aan vlammen ten prooi viel. Pas na 1604 startte de tweede herbouw.

In 1769 ging het slot over op de Duitse familie Von Nagel Vornholz, en bleef tot 1945 verpacht. In dat jaar werd het slot als Duits bezit verbeurd verklaard, doch in 1956 teruggegeven. In de jaren die daarop volgden verviel het slot tot het in 1972 verkocht, gerestaureerd en verbouwd werd ten behoeve van de huidige functie als feest en congres centrum [1]. Bezoekers gedragen zich niet altijd netjes, waardoor er regelmatig afval in de originele waterput beland. Een lid van onze stichting is familie van de huidige eigenaar en kreeg voor elkaar dat we tijdens een van de geregelde schoonmaakbeurten een wat grondiger onderzoek uit mochten voeren. Dit zou wellicht wat meer licht schijnen op de bouwhistorie van de put en dus van het slot.

Afb. 3. De inwendige afmetingen van de waterput (tekening Peter Seinen).

Afb. 4. De hals van een glazen buikfles (foto Peter Seinen).

Aan de slag

Om de bodem van de waterput wat beter toegankelijk te maken werd het waterpeil verlaagd door de inzet van een pomp. De snelheid waarmee het water toestroomde liet zien dat de waterput haar watervoevende functie nog niet verloren had. Met behulp van een werkplatform dat in de wand van de put vastgezet werd, kon comfortabel gewerkt worden. Afbeelding 3 geeft een inwendige dwarsdoorsnede van de waterput.

Resultaten

Het gebruikte baksteenformaat is betrekkelijk groot (26 x 13.5 x 6.5 cm³) en bevestigt de vroeg veertiende-eeuwse datering [2]. In het bodemsediment (drab) dat zich onderin de put had verzameld werd nog een aantal aardewerkscherven gevonden, die dateerden tussen 1500 en 1900. Onder de drab lag een kleilaag waarop een houten ring lag, die de fundering voor de wand van de put vormde. Mogelijk leent deze ring zich voor een nauwkeurige dendrodatering, waarmee de bouwhistorie scherper gedateerd zou kunnen worden. Een leuke vondst was de hals van een glazen buikfles of kattenkop (afb. 4), die in de zeventiende- of achttiende-eeuw gedateerd kon worden. De rest van deze wijnfles laat zien dat de bezoekers van het slot zich toen ook niet netjes konden gedragen.

Referenties

- [1] Schulte, G.A., Het rijk van Nijmegen: Westelijk gedeelte, SDU Uitgeverij, 's-Gravenhage, 1982.
- [2] Strijbos, H., Middeleeuwse bakstenen. Productie en formaten in oostelijk Noord-Brabant, Brabants Heem nummer 1, jaargang 48, 1996.